

במשנה לגבי ראש העולה (יוסף דעת, מנחות ב). אולם אם רק מיצוי העולה נעשה בלחיצה אל הקיר (כפי שהצענו לעיל בהבנת רש"י על התורה), יש מקום לומר שהרי זה בדווקא, על פי הפסוק "על קיר", כאמור. בזבחי צדק (להלן סו"ב) כותב שהמיצוי בלחיצה לקיר מעכב בעולה מטעם אחר, שכן רק באופן זה ניתן לקיים דין "דמו כולו" (ואמנם דין "דמו כולו" אינו מעכב, ראה במערכה הבאה, אבל המיצוי חייב להעשות באופן המאפשר למצות את כל הדם).

סיכום

במשנה נאמר שיש להצמיד את ראש עולת העוף למזבח, ופירשו רש"י ותוס' שהדבר נועד למצות את דמו. דעת רש"י שכך הדין גם בחטאת העוף, ותוס' חולקים.

לגבי מיצוי דם הגוף, רש"י כותב שאף הוא נעשה בלחיצה לקיר, ואילו במנחות כתב שדמו נסחט בין אצבעות הכהן. יש שחילקו בעניין זה בין מיצוי העולה, שנחשב כהזאה ונעשה מרחוק, לבין מיצוי החטאת, שנחשב כשפיכת שיריים הסמוכה לקיר (זבחי צדק). ברם, מכמה מקומות משתמע שאין הבדל בין מיצוי החטאת לבין מיצוי העולה.

ברמב"ם משתמע שהצמדת הראש למזבח איננה קשורה למיצוי, אלא נועדה להספגת המלח, או להסתרת מקום המליקה (זבחי אפרים), וכך דעת המאירי. עוד נראה מהרמב"ם, שהמיצוי נעשה בשפיכה ללא כל לחיצה של גוף העוף (זבח תודה ואבן האזל, לדעתם לגבי חטאת דווקא, ואפשר שאף בעולה), וכן משמע בראב"ד וברו"ה. כנראה נחלקו על רש"י בפירוש המילה "מיצוי", האם הכוונה לסחיטה ולחיצה או לנזילה ושפיכה.

נראה שהעושה כדעת רש"י וסוחט את העוף – יצא ידי חובת מיצוי לכל הדעות, בין אם עשה זאת בלחיצה אל הקיר ובין אם סחט באצבעותיו.

בעניין השאלה האם במיצוי חובה להוציא את כל הדם עיין במערכה הבאה. באשר לדיון על המיצוי בחטאת העוף, האם הוא מעכב, עיין במערכה הקודמת.

מן העוף למזבח ולא היה מתיזו", וכך משמע יותר ברו"ה שם¹⁴.

נראה שרש"י חלוק על הרמב"ם בפירוש השורש 'מצה', ולדעתו הכוונה לסחיטה דווקא, כפי שכתב בפירושו לתורה (ויקרא א,טז): "ונמצה דמו – לשון 'מיץ אפים' (משלי ל,לג)... כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד". ובפירושו למשלי שם כתב: "כי מיץ חלב – כי כאשר תצא חמאה על ידי מיץ חלב, ודם על ידי מיץ החוטם יותר מדי, כן יצא ריב על ידי מיץ אפים של כעס. מיץ – סחיטה, פרימדור"א בלע"ז [אוצר לעזי רש"י: לחיצה], כמו 'וימץ טל' וגו'". אולם ראיית רש"י מ"וימץ טל" אינה ברורה, שכן לשון הכתוב (שופטים ו,לח): "ויזר את הגיזה וימץ טל מן הגיזה", ונראה ש"ויזר" הוא הסחיטה ואילו "וימץ" הוא השפיכה מאליה, כתוצאה מן הסחיטה שקדמה לה. וכך בלשון המשנה בפרה (יב,ב) עליה דן הרמב"ם הנ"ל: "היזה על שני כלים, ספק על שניהם היזה, ספק מחברו מיצה עליו – הזאתו פסולה", הכוונה לנזילה גרידא.

האם צורת המיצוי המדויקת מעכבת?

בגמ' להלן (סו"ב, מבואר, שאם לא עשה מיצוי בעולה, אלא הזאה – העולה פסולה. תוס' שם (ד"ה ואלא) מוסיפים, שהבעלים לא נתכפרו, ואפילו לדעה ששינוי במקום נתינת הדם אינו מעכב בכפרה ("שלא כמקומו כמקומו דמי") – "תימה הוא לומר דנתכפרו כשעשה עבודה שלא כדינה". על פי זה יש לדון, האם השינוי בצורה המדויקת של המיצוי אף הוא מעכב (בעולה), או אף בחטאת, לדעה שהמיצוי מעכב בה).

נראה שלדעת הרמב"ם הנ"ל, שהמיצוי הוא שפיכה גרידא, הסוחט את העוף לא גרע משפיכה¹⁵. לעומת זאת, לדעת רש"י שהמיצוי הוא סחיטה – מסתבר ששפיכה ללא סחיטה איננה "מיצוי". באשר להבדל בין אופני הסחיטה, ביד או בלחיצה לקיר, נראה שאין הבדל עקרוני ביניהם, וגם על פי הדעה שהמיצוי הוא בלחיצה בין האצבעות – אין מניעה מלעשות זאת על ידי לחיצה אל המזבח, כפי שנאמר

מערכה קסא. הלכות עולת העוף (סד-ב-סה,א)

בכנפיו לא יבדיל, והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש". הוזכרו כאן כמה שלבים: מליקה, הקטרת הראש, מיצוי, שיסוע גוף העולה, ושוב הקטרה. המשנה כאן

נאמר בתורה (ויקרא א,יד-יז): "ואם מן העוף עולה קרבנו לה'... והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח... ושסע אותו

15. כן כתב בחידושים וביאורים, על פי הבנתו שבעולת העוף יש ללחוץ על העוף ובחטאת אין צורך בדבר, שעל כל פנים רשאי לעשות כן אף בחטאת.

14. הרז"ה כותב שהזאת דם החטאת נעשית בכוח, ולכן צריך לאחוז גם בראש, כדי שלא ישמט ממנו, ואילו במיצוי העולה אין צורך בכך, כי הוא נעשה מאליה, וגם אם לא יאחז בראש – לא ישמט מהגוף.

כמקום ההקטרה. הבדל זה בין הפירושים יבוא לידי ביטוי בהבנת דעת ר' נחמיה וראב"י, האם הכשירו את כל הקיר שמעל לסובב, או רק את האמה הסמוכה לראש המזבח (האמה התשיעית מרצפת העזרה): לדעת רש"י כל הקיר כשר, שכן זהו הקיר הסמוך למקום ההקטרה³; ואילו לדעת תוס' רק האמה הסמוכה לראש המזבח כשרה⁴. כעין זה כתבו הראב"ד והרא"ש (קנינים פ"א מ"א), שלדעת תנאים אלה יש למצות על הקרן עצמה, והראב"ד אף הטעים זאת, שהקרן ראוייה להקטיר עליה על ידי הדחק⁵.

שיטה מיוחדת מצינו בראב"י (תשובות וביאורי סוגיות, סי' אלף קמ). לפיה ר' נחמיה וראב"י הכשירו רק את גג המזבח ממש, ולא את קירו⁶ (וכך ניתן להבין גם ברז"ה בריש קנינים, עיין שם). הדברים תמוהים, שכן מפורש בתורה: "ונמצה דמו על קיר המזבח", ודוחק רב לפרש שהדם יתן על גג המזבח ומשם ישפך לקירו.

כעין שיטת הראב"י כתבו תוס' (נדא ד"ה ואי) לגבי המליקה, שלדעת ר' נחמיה וראב"י האויר שמעל הסובב אינו כשר למליקה (למרות שהוא קדוש בקדושת המזבח, עיין שם). נראה שתוס' מחלקים, לשיטה זו, בין המליקה למיצוי: המיצוי נעשה בהגעת העוף אל הקיר ממש, ולכן הקיר שמעל הסובב כשר בו, שהרי הקיר קדוש בקדושת המזבח. לעומת זאת המליקה נעשית באויר, וכדי שתיעשה במקום קדוש בקדושת מזבח עליה להיות בראש המזבח ממש. ממילא מסתבר, שבפועל המיצוי נעשה בדרך כלל בקיר הקרן, שהרי זהו הקיר הנוח ביותר למיצוי עבור כהן העומד בראש המזבח.

משנתנו קובעת שהכהן העושה את עולת העוף עומד על הסובב וממצה על קיר המזבח. לדעה שר' נחמיה וראב"י הצריכו דווקא את הקרן, או את גג המזבח, הרי משנתנו שלא כדבריהם; ולדעה שהכשירו את כל הקיר שמעל הסובב – אפשר שגם משנתנו סוברת כך. מכל מקום, הרמב"ם פוסק כתנא קמא (הל' מעשה הקרבנות ו,כ): "וממצה דם הראש ודם הגוף על קיר המזבח למעלה מן החוט שבאמצע המזבח"⁷.

מסבירה את סדר הקרבת העולה, ויש לדון על כמה מפרטיה: מקום המליקה והמיצוי; סדר מתן הדם; דין השיסוע; וסדר הקטרת העוף.

מקום המליקה והמיצוי

המשנה מציינת, שהקרבת העוף נעשתה בקרן הדרומית מזרחית, ובעת הצורך – אף בדרומית מערבית. הבחירה בצד דרום נועדה לאפשר את השלכת המזבח והנוצה לבית הדשן (גמ' סדא). על הצורך בקרן דווקא עיין לעיל מערכה קנו.

הגמ' לומדת שהמליקה נעשית בראש המזבח, מהיקש "ומלק... והקטיר": מה הקטרה בראש המזבח – אף מליקה בראש המזבח. כמו כן לומדת הגמ' לגבי מיצוי הדם, מ"והקטיר... ונמצה דמו". בהגדרת המקום המדויק נחלקו תנאים: דעת תנא קמא בברייתא שכל החצי העליון של המזבח כשר לכך, אף האמה שתחת הסובב עד חוט הסיקרא, ואילו ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב אומרים: "כל עצמה אין נעשית אלא בראש המזבח"¹.

בטעם מחלוקתם אומרים אביי ורבא, שתנא קמא סובר שניתן לעשות מערכה על גבי הסובב, ותנאים אלו חולקים בדבר (לדיון על כך ראה מערכה קמו). רש"י (ד"ה אלא בראש המזבח וד"ה עושה מערכה) מסביר, שהכל מודים שהמיצוי צריך להעשות בקיר הסמוך למקום ההקטרה: לדעת תנא קמא הסובב ראוי להקטרה, ולכן גם האמה שתחתיו כשרה למיצוי, ואילו לדעת התנאים הנ"ל הסובב אינו ראוי להקטרה, והקיר שתחתיו איננו "סמוך למקום ההקטרה". תוס' (ד"ה ואם) מעירים, שאמנם מן הדרשה ניתן היה להבין שרק מקום ההקטרה ממש ראוי למיצוי, אבל יש להחשיב גם את האמה הסמוכה לו כמקום הקטרה, כפי שמצינו בקרנות המזבח, שהאמה הסמוכה להן נחשבת כקרן².

נראה שדעת תוס' שונה מזו של רש"י: לא כל הקיר הסמוך למקום ההקטרה כשר למיצוי, אלא רק מקום ההקטרה עצמו, אלא שהאמה הסמוכה לו נחשבת ממש

קרנות המזבח אינן על שפתו ממש, אלא כנוסות פנימה ד' טפחים. ממילא, אפשר שאינן נחשבות חלק מ"קיר המזבח", ואולי משום כך נצרך הראב"ד לומר שניתן להקטיר על גבי הקרן עצמה, וכך קיר הקרן הוא "קיר המזבח". בתוספתא זבחים (ז,ג) נאמר: "מיצה על הכבש ועל הקרן ועל היסוד – פסול", ופירש בחסדי דוד שהכוונה למיצוי על גג הקרן, ואילו צידה כשר.

6. הראב"י דן בגמ' בחולין (פג,ב), האומרת שאי אפשר לקיים מצות כיסוי הדם בעוף של קדשים, מפני שהעפר הניתן בכיסוי "מוסיף אבנין", ופירש רש"י: "להגביהו". על כך תמה הראב"י: "דהא על קירות המזבח היה מזה וממצה", ואם כן אינו מגביה, אלא מוסיף באורך וברוחב! (ופסולו מצד "רבוע" ולא משום עצם התוספת על הבנין, עיין לעיל מערכה קמד). ותיירץ שכוונת רש"י לשיטת ראב"י: "כל עיקר אינו נעשית אלא בראש המזבח". הרי שלשיטה זו הדם ניתן בגג המזבח, ולא בקירו, וכך הכיסוי בעפר מגביה את המזבח.

7. בחזון איש (סי' יט,כט) העלה אפשרות שהלכה כר' נחמיה וראב"י, על פי הכלל: "משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי", וראה להלן מערכה רעג הערה 9, על כך שהרמב"ם לא נקט כלל זה להלכה.

1. בתוספתא (זבחים ז,ג) מובאת דעה זו בשם ר' שמעון ור' יוחנן בן ברוקה.

2. עיין שטמ"ק אות לב. יותר ברור הדבר בלשון הפירוש המיוחס לר"ש לספרא (ויקרא נדבה פרשתא ז,ח), הכותב: "וכי תימא למטה מרגליו אמה אין ראוי להקטרה בקיר זקוף? ויש לומר: כל זה נקרא סובב, כמו גבי קרן אפילו אמה למטה הכל חשיב קרן".

3. על פי זה יש לשאול, מדוע לדעת תנא קמא רק האמה שתחת הסובב כשרה, כי היא "קיר הסמוך למקום ההקטרה", ולא כל הקיר שתחת הסובב, עד היסוד? על כך התשובה, שקיים הבדל מהותי בין שני חצאי המזבח, ומה שתחת חוט הסיקרא – אינו נחשב סמוך למקום ההקטרה.

4. נקודה זו אינה ברורה כל צרכה, עיין בעולת שלמה, ובחידושי ר' אריה לייב (ח"ב סי' כב,ב), שדן בהרחבה בשיטת תוס' ושאר הראשונים.

5. בפירוש הראב"ד הנדפס במשניות הנוסח שונה, "שעל הקיר" במקום "שעל הקרן", ואפשר שחזר בו (ראה הערות הרב שושנה לפירוש הראב"ד לספרא ויקרא נדבה פרשתא ח, הערה 28). יש להעיר, שלשיטת הראב"ד (הל' בית הבחירה ב,ז)

בתורת כהנים (ויקרא נדבה פרשתא ז,ז) נאמרה הדרשה בלשון זו: "ונמצה דמו – כולו, אוהו בראש ובגוף ומוצה משניהם", וכך גורס השטמ"ק (אות ח) גם בגמרא. מלשון זו ניתן להבין, שההוראה 'כולו' אין פירושה שיש להתאמץ ולהוציא את כל הדם ממש, אלא שיש למצות מכל חלקי העוף, בין מהראש ובין מהגוף, וכלשון הראב"ד בפירושו לתורת כהנים שם: "כולו – פירוש: דם הגוף ודם הראש", וכן בפירוש 'תוספות אחרות' שם⁸. כך משתמע גם ברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ו,כ), שכתב: "ומצת דם הראש והגוף", ולא הזכיר שצריך למצות את כל הדם⁹.

נראה שהדבר שני במחלוקת בין בעלי התוספות. תוס' (סו,ב ד"ה ואלא במיצוי) סוברים שיש למצות את כל הדם¹⁰, אלא שחידשו שאם נפל מעט מן הדם אין זה פוסל. לעומתם, רבנו חיים (בתוס' נד,א ד"ה ואי) סובר שיש בעולת העוף שפיכת שיריים ליסוד, ומכאן שלדעתו אין צורך למצות את כל הדם, וכך נותר דם לשפיכה. אכן, בשטמ"ק שם (אות לא) ובקרבן אורה תמהו על רבנו חיים, שאחרי המיצוי אין עוד שיריים¹¹.

שנינו: "מיצה... דם הגוף ולא מיצה דם הראש – כשרה", והגמ' (סו,א) מנמקת זאת בכך ש"רוב דמים בגוף שכיחי". ב'תוספות אחרות' על התורת כהנים (ויקרא נדבה פרק ט,ז) הסביר, שדין "דמו כולו" אינו מעכב, שכן בכל התורה רובו ככולו¹². כמו כן כתבו תוס' (סו,ב ד"ה ואלא במיצוי) ושטמ"ק (סה,ב אות יז), שהעושה הזאה בעולת העוף לפני המיצוי – לא פסלה, כי דין "דמו כולו" אינו מעכב. אך בזבחי צדק (סו,ב) חידש, שאמנם מיצוי כל הדם אינו מעכב, ומכל מקום חיוני למצות באופן שמאפשר את יציאת כל הדם, על ידי לחיצת העוף אל המזבח, ואם מיצה באופן אחר – קרבנו פסול (וראה במערכה הקודמת).

שיסוע ללא הברלה

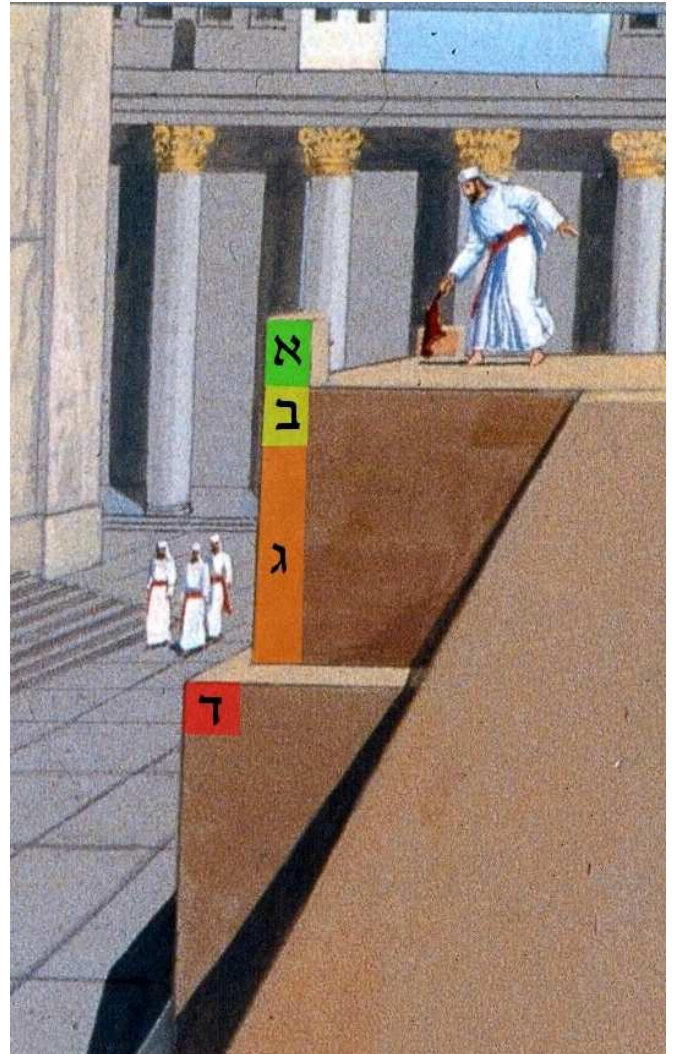
בעולת בהמה נאמר: "ונתח אותה לנתחיה" (ויקרא א,ו), לקראת ההקטרה. בעוף, לעומת זאת, נאמר: "ושסע אותו בכנפיו, לא יבדיל, והקטיר אותו הכהן המזבחה" (ויקרא א,יז). הכהן פותח ומבחר את העוף מגבו (בכנפיו) – במקום כנפיו. רמב"ן על התורה שם, אבל איננו מפריד לגמרי בין שני חלקיו. הגמ' (סה,ב) לומדת ששיסוע זה נעשה ביד בלבד, ולא בסכין.

ודחאה מהלכתא, בהתאם למה שפסק בכיסוי הדם כר' יהודה, שדי בכיסוי מקצת הדם (הל' שחיטה יד,ח).

10. כמו כן משתמע מתוס' (סה,א ד"ה דמו), הכותבים: "נראה דחטאת לא בעי דמו כולו, מדלא קתני בה הקיף בית מליקתו למזבח", הרי ש"דמו כולו" מצריך לחיצה כדי שיצא כל הדם.

11. לדיון בשיטת רבנו חיים עיין מערכה קיט, ושם הערה 27.

12. היה מקום לפרש את הגמ' אחרת, שהטעם "רוב דמים" מלמד שיעקר המיצוי שדיברה התורה הוא מיצוי הגוף ולא מיצוי הראש, ועדיין אפשר ש"נמצה דמו – כולו" מעכב במיצוי הגוף.

מקום המליקה והמיצוי בעולת העוף. המליקה והמיצוי נעשים בחצי העליון של המזבח, וקיימת מחלוקת תנאים בהגדרה המדויקת של המקום (הציור מראה את הקרן הדרומית מערבית, בה נעשית עולת העוף "כשהיא רבה במזרח", ולענייננו אין הבדל בין שתי הקרנות): לדעת תנא קמא, וכן הלכה, כל השטח שמחוט הסיקרא ומעלה (א-ד) כשר לכך. לדעת רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב חלק מן המקום אינו כשר לעולת העוף, ונחלקו ראשונים מהי שיטתם: מרש"י משתמע שפסלו רק את האמה שתחת הסובב (ד). מתוס' נראה שפסלו גם את התחום שמעל לסובב (ג), פרט לאמה הקרובה לגג המזבח (ב). הראב"ד סובר שהכשירו רק את הקרן ממש (א).

הוצאת כל הדם במיצוי

בגמ' (סה,א) נאמר לגבי עולת העוף: "ונמצה דמו – כולו". המקור לכך הוא לשון "דמו", שמשמע – כל דמו (רש"י), או שעצם לשון "מיצוי" מובנו הוצאת הנוזל עד תומו (מלבי"ם ויקרא אות פב).

8. בחולין פח,א מצינו מחלוקת תנאים לעניין מצות כיסוי הדם, שלדעת חכמים 'דמו' משמע כל דמו ואילו לדעת ר' יהודה די בכיסוי מקצתו. בעל 'תוספות אחרות' מיישב את הדרשה כאן גם אליבא דר' יהודה (כנראה נזקק לכך על פי הכלל "סתם ספרא ר' יהודה"), וכותב: "דהתם דרשינן 'דמו' כל דם שיש בו [לדעת חכמים, ועל כך חולק ר' יהודה], אבל הכא דרשינן... דם כל העוף ולא דם מקצת העוף". המלבי"ם מיישב את הדרשה אליבא דר' יהודה על פי דרכו הנ"ל, שהלימוד כאן מלשון מיצוי ולא מ"דמו".

9. משנת חיים (זבחים) סי' כח. יש מקום להסביר את ההשמטה באופן אחר, שלדעתו הדרשה 'דמו כולו' אינה מוסכמת, על פי הגמ' בחולין הנ"ל בהערה הקודמת,

ח), בהבחנתו בין "אזהרה" (איסור לאו) לבין "שלילה" (הודעת התורה על העדר חיוב). שהפסוק "לא יבדיל" האמור בעולה הוא שלילה ולא אזהרה. נראה מדבריו שם שלמד זאת מהדין שאם הבדיל הרי זה כשר¹⁴ (ועיין שפת אמת כאן, שתמה על הרמב"ם). ראייה מסוימת לשיטתו מסדר הדברים במשנתנו, שהפיסקה "ואם הבדיל כשר" נפרדת מ"לא הסיר המוראה... ולא ספגו במלח, כל ששינה בה מאחר שמיצה את דמה – כשרה", ולפי הרמב"ם החלוקה מוסברת יפה: "אם הבדיל כשר" היינו אפילו לכתחילה, ואילו "לא הסיר" וכו' כשר רק בדיעבד (אך יש מקום להסביר את החלוקה בין הפסקאות באופן אחר, שהמשנה מפרידה בין העושה עבירה לבין המבטל מצוה).

שיסוע העוף. "ושסע אותו בכנפיו" – מגבו, בין כנפיו.

מראה העוף לאחר השיסוע. השיסוע הוא פתיחה חלקית, ללא ניתוק בין חלקי העוף, ככתוב "לא יבדיל".

מקום הכהן בעת ההקטרה

לשון המשנה: "בא לו לקרן דרומית מזרחית... נטל את הראש והקיף בית מליקתו למזבח וספגו במלח וזרקו על גבי האישים. בא לו לגוף והסיר את המוראה... והשליכן לבית הדשן... ספגו במלח וזרקו על גבי האישים". ממהלך הדברים משתמע שהכהן עומד כל הזמן באותו מקום על הסובב, ומשם הוא זורק את הראש והגוף למערכה שבראש המזבח, ואת המוראה והנוצה לבית הדשן.

בחזון איש (זבחים סי' יז), כתב אחרת: "לא יתכן שיזרוק על המערכה מן הסובב, שאין זה דרך שירות". לפיכך כתב, שהכהן עומד על הסובב נוטל את הראש ומקיף את המזבח כולו, יורד בכבש שמן הסובב לכבש הגדול (עיין מערכה

במשנה נאמר: "שיסע ולא הבדיל, ואם הבדיל – כשר". בספרא (ויקרא נדבה פרק טו), למדו זאת: "יכול אם הבדיל פסל? תלמוד לומר: 'והקטיר' [לביאור הדרשה עיין מלבי"ם שם]... מפני מה אני מכשיר בהבדלה? שהיא לאחר הרציה", כלומר, לאחר מתן הדם המכפר ומרצה.

מן המשנה והמדרש, שטרחו להשמיע שאם הבדיל כשר ואף למדו זאת מן הכתוב, משתמע שהפסוק "לא יבדיל" פירושו שיש איסור להבדיל, ובכל זאת אם עבר והבדיל הקרבן כשר, מפני שבעליו כבר נתכפר במתן הדם¹³. כך היא שיטת בעל הלכות גדולות (ל"ת סח) ובעל ספר יראים (סי' שיט), המונים את "לא יבדיל" כלאו בפני עצמו. בחזקוני (ויקרא א"ו, ועיין גם בראשית ט"ז, על "ואת הציפור לא בתר") פירש טעמו של איסור זה, שהיות והעוף קטן הרי הקטרתו לחצאין איננה דרך כבוד, וראה טעם אחר במערכה קנג.

אולם הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ו, כב) כותב: "ואינו צריך להבדיל, שנאמר 'לא יבדיל', ומשתמע שלדעתו אין זה איסור. כך כתב הרמב"ם במפורש בספר המצוות (שורש

¹³ שמצאנו להם במחלוקת נפלה ביניהם בלאו מן הלאוין אם הוא שלילה או הוא אזהרה, וזה אמרו בחטאת העוף 'לא יבדיל'. כי הנה תנא דידן סברתו שזה אזהרה, ולכן אמר 'אם הבדיל פסל', ורבי אלעזר בר' שמעון סבר שזה הלאו שלילה, לא אזהרה, ושאמרו לא יבדיל ירצה בו אינו צריך שיבדיל הראש, ולכן אם הבדיל לפי דעתו כשר. ומהנה יתבאר שאמרו בעולת העוף 'ושסע אותו בכנפיו לא יבדיל' אין ראוי למנותו [במניין הלאוין], כי הוא שלילה לדברי הכל, 'אם הבדיל כשר'. כי הוא בעבור שאמר בעולת בהמה 'ונתח אותו לנתחיו' היה עולה בדעת שעולת העוף כן, ואמר אינו צריך להבדיל, אבל ישעיהו לבד".

¹³ בתוספתא (זבחים זג), נאמר: "שיסע ולא הבדיל – כאילו לא שיסע", והמשפט תמוה, שהרי כך מצותו! ובחסידי דוד הגיה: "שיסע והבדיל – כאילו לא שיסע", שלא קיים מצות שיסוע כהלכתה. לפי הגהתו מפורש כאן שאסור להבדיל. במנחת ביכורים הגיה באופן אחר: "שיסע והבדיל, או לא שיסע... כשר", וגם לפי הגהתו משמע כן.

¹⁴ הרמב"ם לעיל מיניה מביא את מחלוקת התנאים על "לא יבדיל" במליקת חטאת העוף (להלן סה,ב), האם זהו איסור או שלילה, וזו לשונו (בקיצורים):

במלח ולזרוק משם את העוף למערכה, שאף היא סמוכה לפינה הדרום-מזרחית של המזבח¹⁸.

סיכום

מליקת העולה ומתן דמה נעשים בחלקו העליון של המזבח, ונחלקו תנאים מהו המקום המדויק הכשר לכך: תנא קמא מכשיר את כל החצי העליון של המזבח, מחוט הסיקרא ומעלה, והלכה כמותו (רמב"ם). ר' נחמיה וראב"י סוברים שרק ראש המזבח כשר לכך, ונחלקו ראשונים בפירוש הדברים: יש אומרים ששללו רק את האמה שתחת הסובב (משמע ברש"י), ויש אומרים שפסלו גם את הקיר שמעל הסובב, פרט לאמה העליונה (משמע בתוס'), או שהצריכו למצות בקיר הקרן עצמה (ראב"ד), או שהכשירו את גג המזבח בלבד (ראב"ה; תוס', לגבי המליקה).

במיצוי עולת העוף יש להוציא את "כל דמו". יש מפרשים שהכוונה להוציא את הדם מכל חלקי גופו, בין מהראש ובין מהגוף (ראב"ד, ועוד), ויש מפרשים שהכוונה להוציא את כל הדם ממש (תוס'). דין זה אינו מעכב, ויש שביארו זאת מדין "רובו ככולו" (תוספות אחרות).

לאחר מיצוי הדם והקטרת הראש יש לשסע את גוף העוף, אך "לא יבדיל" ויפריד את חלקיו לגמרי. דעת רוב הראשונים שזהו איסור (הלכות גדולות, יראים, חזקוני), ודעת הרמב"ם שאין צורך להבדיל, אך גם אין איסור בדבר. הטיפול בראש העוף וגופו וההקטרה נעשים ממקום עמידת הכהן על גבי הסובב (רוב האחרונים; והחזון איש חולק).

קמט), עולה בכבש הגדול לראש המזבח, זורק את הראש על גבי המערכה, שב אל הסובב לקרן דרומית מזרחית ונוטל את גוף העוף, ולאחר ההשלכה לבית הדשן חוזר ועולה לראש המזבח וזורק את הגוף על המערכה¹⁵.

מקום עמידת הכהן בהקטרת עולת העוף. ליד הקרן הדרום מזרחית הוכנה ערימת מלח, כדי שהכהן ממקום עמידתו בסובב (מסומן בחץ) יוכל להספיג את העוף במלח ולזרוקו על גבי אש המערכה הסמוכה. על פי הדעה המקובלת, הכהן עושה את כל מעשי העוף בעומדו באותו מקום, ואינו צריך לעלות לראש המזבח לצורך ההקטרה.

מחברים שונים דחו את שיטתו¹⁶, מכמה טעמים: לא מסתבר להטריח את הכהן להקיף את המזבח פעמיים עבור קרבן אחד (וראה מערכה קנג, על הזריזות הנדרשת בהקרבת העוף). גם לא יתכן שהכהן ישאיר את גוף העוף על הסובב ללא השגחה בשעת הליכתו להקטיר את הראש. לפיכך הדעת נותנת, שהמלח היה נתון על ראש המזבח בסמוך לשפתו¹⁷, והכהן העומד על הסובב יכול להספיג את העוף

מערכה קסב. מוראה ונוצה - מהן? (סה,א)

המוראה ואת הנוצה ואת בני המעיים היוצאין עימם, והשליכן לבית הדשן. המשנה מוסיפה על האמור בתורה את "בני המעיים", ויש להבין מניין למשנה שיש להשליך גם אותם.

בגמ' מובאת ברייתא (שמקורה בתורת כהנים, ויקרא נדבה, פרשתא ז, ט) ובה מחלוקת תנאים בעניין זה: "והסיר את מוראתו (בנוצתה¹) – זו זפק. יכול יקדיר בסכין ויטלנו?"

העוף. ב'חידושים וביאורים' הציע להגיה בתוספתא: "דרומית מזרחית". הרמב"ם (הל' איסורי מזבח ה, יג) הביא את הברייתא בנוסח שבגמרא, ללא ציון קרן מסוימת, וכן בסמ"ג (מ"ע קעט) והחינוך (מצוה קיח).

18. בתמיד פ"ב מ"ד נאמר שהמערכה הגדולה נמצאת במזרח המזבח, ולא נתפרש האם בצפונה או בדרומו. הראב"ד (תמיד כט, א) מסביר שהמערכה במזרח, מפני שהעולה למזבח ופונה לימינו פוגע תחילה במזרח; ולפי טעמו מתברר שהמערכה נמצאת בדרום-מזרח. כך משתמע גם מכך שאברי העולה נזרקים מן הכבש למערכה (גמ' לעיל סב, ב), הרי שהמערכה בדרום, הסמוך לכבש.

1. השטמ"ק מוחק מילה זו, וגם בחלק מכתה"י של הספרא אין היא מופיעה.

נאמר בתורה בפרשת עולת העוף: "והסיר את מוראתו בנוצתה, והשליך אותה אצל המזבח קדמה, אל מקום הדשן" (ויקרא א, טז). יש לברר מהן המוראה והנוצה, וכיצד יש להסירן מן העוף.

המוראה והנוצה

המשנה (לעיל סד, ב) קובעת: "בא לו לגוף, והסיר את

15. החזו"א מסתייע מלשון המשנה "בא לו לגוף" (ולא "נטל את הגוף"), ממנה משתמע שהכהן בא ממקום כלשהו. אך מצינו כן במי שעובר לעסוק בדבר חדש, גם באותו מקום עצמו (עיין תמיד פ"ד מ"ג).

16. 'חידושים וביאורים' כאן; הגאון ר' שמואל הכהן רוזובסקי שליט"א, ראש ישיבת הכהנים בעיר העתיקה, קובץ 'בית אהרן וישראל' לט, עמ' קכט-קל. עיין גם רש"י בסוכה מה, ב.

17. בגמ' במנחות כא, ב מובאת ברייתא, לפיה המלח נתון בשלושה מקומות, ואחד מהם הוא "בראשו של מזבח", וממנו מולחים את עולת העוף. במקבילה בתוספתא (מנחות ו, ב) נאמר שהמלח בראשו של מזבח נתון בקרן הדרומית מערבית. מכאן הביא החזון איש ראייה לשיטתו, שהכהן צריך לעלות לראש המזבח כדי להקטיר את